

ทำเนียบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้สำหรับประเทศไทย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ และปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้ง แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้ อันอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

หากพิจารณาถึงคำจำกัดความของคำว่า “แหล่งเรียนรู้” ตามความหมายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสภาพ/สถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะที่สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียน

จะเห็นได้ว่า “แหล่งเรียนรู้” ทุกรูปแบบมีสภาพภาพที่จะเอื้อต่อหน้าที่ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฯ กำหนดไว้อย่างชัดเจนในประเด็นที่จะสามารถพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องความคิด ความเข้าใจในคุณค่า และทัศนคติได้อย่างกว้างขวางและสามารถช่วยเสริมมิติที่เป็นรูปธรรมให้แก่การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกกระบวน และตามอัธยาศัย สามารถพัฒนาการเรียนรู้ (Learning) และการศึกษา (Education) โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมได้แก่ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลกรวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการบริหารรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ภูมิปัญญา

4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทย
อย่างถูกต้อง

5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
จากความสำคัญดังกล่าวในฐานะแหล่งการเรียนรู้ตามนิยามของพระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ต้องจัดทำระบบการเชื่อมโยงที่สอดคล้องกับระบบการศึกษาทั้งในส่วน
ของเนื้อหาสาระและการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางและให้สอดคล้อง
กับความสนใจ ความถนัด โดยฝึกให้เกิดทักษะกระบวนการคิดเพื่อประยุกต์ความรู้ มา
ใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ฝึกการปฏิบัติให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และให้
ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆให้สมดุลกัน จัดบรรยากาศ สื่อการเรียน และสิ่งอำนวยความสะดวก
ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ โดยจัดให้ได้ตลอดเวลา สถานที่ จากการ
ประสานงานความร่วมมือกับ ครอบครัว บุคคลในชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

รูปแบบของแหล่งเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยจำนวนมากซึ่งกระจายอยู่
แทบทุกจังหวัดมีศักยภาพในสถานะเป็นแหล่งให้การศึกษาค้นคว้า ซึ่งสอดคล้องกับความ
หมายใหม่ของคำว่า “การศึกษา” ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
และโดยของสภาการศึกษาพิพิธภัณฑสถานระหว่างชาติ (International Council of Museum : ICOM) ได้
ยุติตามคำจำกัดความของพิพิธภัณฑสถาน หรือ “พิพิธภัณฑสถาน” ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการ
ศึกษา ไว้ดังนี้

“A museum is a non – profit making permanent institution in the service
of society and of its development, and open to the public, which acquires, conserves,
research, communicates, and exhibits, for purpose of study, education and enjoyment,
material evidence of man and his environment.

In addition to museum designates as such, ICOM recognizes that the
following comply with the above definition”

- a. Conservation institutes and exhibition galleries permanently
maintained by libraries and archives Centres;
- b. Natural, archaeological, and ethnographic monuments and sites and
historical monuments and sites of a museum nature, for their acquisition conservation
and communication activities:
- c. Institution displaying live specimen, such as botanical and zoological
gardens, aqnaria, vevaria, etc.
- d. Nature reserves ;
- e. Sciences centres and planetarium

จากคำจำกัดความข้างต้น ถือว่า “Museum” หรือพิพิธภัณฑ์สถาน มีมากมายหลายประเภท และมีหน้าที่ทำนองเดียวกันคือ รวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย จัดแสดงสิ่งซึ่งเป็นหลักฐาน มีความสำคัญแก่มนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความมุ่งหมาย เพื่อการค้นคว้า การศึกษา และความเพลิดเพลิน สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เพียงวัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิต ดังนั้น ความหมายของ “Museum” หรือพิพิธภัณฑ์สถาน จึงรวมไปถึงสถานที่อันจัดเป็นเขตสงวนนั้นๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน และความหมายของสมาคมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งประเทศไทย (American Association of “Museum : AAM) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “พิพิธภัณฑ์สถาน” ดังนี้

“สถาบันที่อยู่ในรูปขององค์กรที่มั่นคงและไม่แสวงหาผลประโยชน์และมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อการศึกษาและความงาม ที่ทีมงานมีความเชี่ยวชาญและใช้ประโยชน์จากวัตถุที่พิพิธภัณฑ์สถานครอบครองไว้ ดูแลรักษาและจัดแสดงวัตถุเหล่านั้นต่อสาธารณชนตามตารางอย่างสม่ำเสมอ

สถาบันดังกล่าวรวมถึงพิพิธภัณฑ์สถานมานุษยวิทยา ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และประวัติกรรมชาติ สถานแสดงสัตว์น้ำ หอพรรณไม้ ศูนย์ศิลปะ สวนพฤกษศาสตร์ พิพิธภัณฑ์เด็ก แหล่งประวัติศาสตร์ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ท้องฟ้าจำลอง ศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สวนสัตว์”

จากบริบทของพิพิธภัณฑ์สถานสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ (Museum as a place of Learning) คำว่า “การเรียนรู้” และ “การศึกษา” นั้นแตกต่างกัน แต่ในบริบทของพิพิธภัณฑ์สถาน จะเน้นคำแรกซึ่งให้ความหมายถึง ความเอาใจใส่ในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่ได้รวบรวม อนุรักษ์และจัดแสดงไว้ เพราะ “การเรียนรู้” เป็นการค้นหาวางอย่างที่เกิดขึ้นใหม่จากประสบการณ์ของตนเองและสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้จากวัตถุที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้น

ในสังคมแห่งการเรียนรู้ในปัจจุบันซึ่งทุกคนมีความกระตือรือร้น แหล่งเรียนรู้ทุกประเภท ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้และค้นหาประสบการณ์ได้ทุกด้าน เช่น ทัศนศิลป์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ฯ และจากวัตถุที่แสดงความก้าวหน้าของมนุษยชาติ พลังสร้างสรรค์อารยธรรม เทคโนโลยี

บทบาทภายใต้กิจกรรมที่ถูกกำหนดว่า “การศึกษา” ของแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบ ควรจะได้รับการปรับปรุง ตรวจสอบหน้าที่ของการศึกษาภายใต้โครงสร้างภายใน การพิจารณาอย่างจริงจังว่า นิทรรศการ หรือ กิจกรรมมีพลังเพียงพอหรือไม่ในการเป็นสื่อของการเรียนรู้ การเพิ่มการวิจัย นำเทคโนโลยีมาใช้ในโปรแกรมการศึกษา เพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งเรียนรู้กับโรงเรียน ชุมชน และควรพยายามที่จะขยายบริการสู่ประชาชนทุกระดับให้กว้างขวางมากขึ้นและต้องคำนึงด้วยความระมัดระวังว่า ผู้เข้าใช้บริการต้องการอะไรจากองค์กร มีการจัดกิจกรรมแสดงถึงความก้าวหน้าของการสื่อสาร การติดต่อ กิจกรรมใหม่ๆ สำหรับครอบครัวและมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเรียนรู้มากกว่าการศึกษาหรือการสอน

หรือสามารถอธิบายได้ว่า การสร้างความรู้ความเข้าใจหรือธรรมาภิบาลของผู้เข้าใช้บริการในแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทนั้น กิจกรรมทั้งหลายต้องมีการพัฒนาและสร้างรูปแบบเพื่อสนองต่อความสนใจของเขาเหล่านั้น

ความเกี่ยวข้องของโรงเรียน ชุมชน และสาธารณชนทั่วไปเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงว่าจะหาทางส่งเสริมและเสริมสร้างความแข็งแกร่ง และความร่วมมือได้โดยวิธีใดบ้าง สำหรับโรงเรียนจำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่การศึกษา ครู ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ที่จะนำความรู้ไปมอบให้ และโดยการทำงานร่วมกันในเรื่องการวางแผน การจัดหาข้อมูล และกิจกรรมจึงจะได้ผล แหล่งเรียนรู้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษา เอกชน องค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากในการให้บริการและให้การศึกษา ต้องพยายามให้ความร่วมมือกับห้องสมุด กลุ่มทัศนศิลป์และศิลปะการแสดงต่างๆ ตลอดจนสื่อมวลชนและองค์กร/สมาคมอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ กลุ่มบริการทางสังคม แหล่งเรียนรู้ทุกประเภทถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ดังนั้นผู้บริหาร นักการศึกษาและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ จะต้องจัดทำทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อมุ่งสู่การปฏิบัติให้ชัดเจนด้วย ในประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้เด็กเป็นศูนย์กลางนั้น แหล่งเรียนรู้ทุกประเภทควรริเริ่มทำความร่วมมือกับสถานศึกษาในระดับต่างๆ ดังนี้

1. การกระตุ้นในการจัดกิจกรรมการศึกษา
 - 1.1 วางแผน/ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เช่น จัดห้องเรียนสำหรับเพิ่มประสบการณ์ทั้งทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ โดยมีโปรแกรมสำหรับผู้ปกครองและเด็กให้มีส่วนร่วมกัน
 - 1.2 การจัดให้มีอาสาสมัครการศึกษา ซึ่งต้องเป็นผู้มีประสบการณ์เรียนรู้และเทคนิคในหลายประเภท
 - 1.3 จัดตั้งศูนย์การเผยแพร่ ควรจัดทำเอกสารนำชม ข้อมูลนิทรรศการ แผ่นพับอธิบายเนื้อหาของการจัดแสดง จัดหมายข่าว ไปสเตอร์ ฯ
2. ประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและกิจกรรมการศึกษาของแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 กำหนดให้ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยการทำช่วยออกแบบวัสดุการสอน การวางแผนจัดนิทรรศการ การจัดเตรียมวัสดุในการสอน
 - 2.2 ควรจัดการส่งเสริมกิจกรรมความร่วมมือกับโรงเรียนเช่น หลักสูตรสำหรับครูที่แหล่งเรียนรู้ นิทรรศการเคลื่อนที่ การให้ยืมวัสดุ (Loan Material)
3. การจัดทำแบบเรียน หรือชิ้นงาน เช่น กระดาษ คำถาม-คำตอบ หนังสือนำชมสำหรับเด็กเพื่อช่วยนำไปสู่นิทรรศการตามหัวข้อของแหล่งเรียนรู้โดยวิธีการ
 - 3.1 เตรียมการและทดลองปฏิบัติ 1-2 ปี

3.2 คำตอบต้องมีความชัดเจน

3.3 คำถามต้องไม่มีความจำกัดความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก และต้องมีหนทางที่จะแปลความได้

4. การปรับปรุงนิทรรศการ โดยมีส่วนร่วมวางแผนและประชุมผู้นำชม ผู้ให้ความรู้ แล้วรอทำความเข้าใจในการนำความรู้เข้าสู่ผู้เข้าร่วมโครงการ
5. การวางแผนสำหรับศูนย์ครูโดยการให้ครูมาชมแหล่งเรียนรู้ ปรึกษาและศึกษาวิธีการที่จะสอน
6. พัฒนาการจัดทำชุด-วัตถุเพื่อการศึกษาและการให้ยืม
7. อบรมอาสาสมัครเพื่อการศึกษา
8. ประชาสัมพันธ์ต่อสถานศึกษาและชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในประเทศไทย พบว่าแหล่งเรียนรู้ในสาขาวิชาต่างๆ การกระจายอยู่ทั่วไปทุกจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๙๖๔ แห่ง มีศูนย์กีฬาและนันทนาการจำนวนน้อยมาก อาจจัดแบ่งได้ดังนี้

ประเภท

ประเภท	รายละเอียด	จำนวน
โบราณสถาน	<ul style="list-style-type: none">- เจดีย์ พระปรางค์ พระอุโบสถ วิหาร ฯลฯ- พระที่นั่ง- พระราชวัง- วัง- แหล่งโบราณคดี / แหล่งประวัติศาสตร์- อาคารประวัติศาสตร์	162
พิพิธภัณฑ์	<ul style="list-style-type: none">- พิพิธภัณฑ์ของหน่วยราชการ- พิพิธภัณฑ์ของเอกชน- หอศิลป์	217
ศาสนสถาน	<ul style="list-style-type: none">- โบสถ์ในศาสนาคริสต์	

ประเภท	รายละเอียด	จำนวน
	<ul style="list-style-type: none"> - มัสยิด - วัด - ศาลเจ้า 	149
ศูนย์วัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย - ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด - ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม - หอวัฒนธรรม 	64
ศูนย์กีฬาและนันทนาการ	<ul style="list-style-type: none"> - โรงละคร - ศูนย์กีฬา 	5
ศูนย์การศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	<ul style="list-style-type: none"> - เขื่อนเก็บกักน้ำ - ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา - แหล่งหัตถกรรม - อุทยานวิทยาศาสตร์ 	91
ศูนย์ศึกษาการเกษตรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ - สถานแสดงสัตว์น้ำ - สถานีเพาะขยายพันธุ์พืช - สถานีเพาะขยายพันธุ์สัตว์ - สวนพฤกษศาสตร์ - สวนรุกขชาติ - สวนสัตว์ - สวนสาธารณะ - อุทยานแห่งชาติ 	160

ประเภท	รายละเอียด	จำนวน
หอสมุด	- หอสมุดของหน่วยราชการ - ห้องสมุดประชาชน - อุทยานการศึกษา	43
อนุสรณ์สถาน	- อนุสาวรีย์ - สิ่งอนุสรณ์อื่น	75
รวม		965

แบ่งตามการปกครอง

ภาค	จังหวัด	จำนวนแหล่งเรียนรู้
เหนือ	กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พะเยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แพร่ ลำปาง ลำพูน สุโขทัย อุตรดิตถ์	170
กลาง	กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี ชัยนาท นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ พระนครศรีอยุธยา เพชรบุรี ราชบุรี ลพบุรี สระบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สิงห์บุรี อ่างทอง อุทัยธานี	448
ตะวันออกเฉียงเหนือ	กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร	

ภาค	จังหวัด	จำนวนแหล่งเรียนรู้
	ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุบลราชธานี อุตรธานี อำนาจเจริญ	191
ตะวันออกเฉียง	จันทบุรี ชลบุรี ตราด ปราจีนบุรี ระยอง สระแก้ว	60
ใต้	กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล สุราษฎร์ธานี	96